

Çeviriler

Birikim'in ilk sayısında Laclau'nun yazısıyla «emperyalizm» ve «az gelişmişlik» konularına girmiştik. İkinci sayıda emperyalizmin iç aşamaları arasındaki farklılıklara ve özellikle «kolonyalizm» diye bilinen olguya değinen yazılara yer veriyoruz.

Bu sayının teorik yazısı, son zamanlarda Batı'da adı bir hayli duyulan Arghiri Emmanuel'e ait. Bu yakınlarda Emmanuel'in çağdaş emperyalizmin yarattığı sorunlarla ilgili bir kitabı çıktı: **Unequal Exchange** (Eşitsiz Mübadele). Epey yankı uyandıran bu kitaba Bettelheim da bir eleştiri yazdı ve bu eleştiri de kitapta yayımlandı.

Emmanuel'in bu sayımızdaki yazısına biz bütünüyle katılmıyoruz. Ancak, kolonyalizm olgusuna yaklaşımı ilginç bulduğumuz için yazının Türkiye'de tartışılmasını yararlı görüyoruz. Bu yazıyla ortaya atılan fikirlerden bir kısmını Emmanuel emperyalizmin endüstriyel gelişme yaratıp yaratmaması üstüne bir başka yazıyla da sürdürmüş, o yazısı da birkaç yerden eleştirilerle karşılaşmıştı. Önümüzdeki sayılarda (muhtemelen beşinci sayıda) o yazıyı ve ona cevap olarak yazılan iki yazıyı da yayımlayacağız.

Emperyalist sistemin bir yan olgusu olarak «kolonyalizm» sorunu Türkiye'nin tarihinin anlaşılması bakımından epey önem taşıyor. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nın doğru bir teorik perspektif içinde görülebilmesi bakımından önemli. Bilindiği gibi, Türkiye'de ilk olarak İdris Küçükömer Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalist bir savaş olmadığını söylemiş, daha sonra, bunun Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş olduğunu söyleyince Doğan Avcıoğlu bu teze karşı çıkmış, konu kısa süreli olarak tartışılmıştı.

Bu tartışmadan önce, Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası** adlı kitabında Kurtuluş Savaşı konusuna yeni bir teorik yaklaşım getirmişti. Timur bu incelemesinde, Kurtuluş Savaşı'nı anti-emperyalist değil, anti-kolonyalist bir «kurtuluş savaşı» olarak ele alıyordu. Biz de bu görüşü genellikle benimsemekteyiz.

Bu sayıda yer alan ikinci çeviri yazı da bu tezi destekler nitelikte. Aubrey Herbert'in yazısı bilimsel bir inceleme değil. Yazar, İttihat ve Terakki iktidarı sırasında Orta Doğu'da ve Türkiye'de özel görevler almış, böylece bu bölgeleri çeşitli yanlarıyla iyi öğrenmiş bir İngiliz diplomatı. Birçok diplomat, hele çetin zamanlarda görev yapan çoğu diplomat gibi, onun da sırasında diplomatlık dışı birtakım gö-

revler yaptığı anlaşılıyor. Herbert 1924'de ölmüş. Ölmeden önce gözleri kör olduğu için anılarını dikte ederek kitap yazmış. Kitaba da Türkçe bir ad koymuş: **Ben Kendim**.

Talât Paşa'nın Herbert'le yaptığı konuşmanın, yukarıda sözü geçen «anti-emperyalist» ve «anti-kolonyalist» tutumları çok açık seçik bir biçimde dile getirdiğine inanıyoruz. Bu konuşmayı yapan Talât Paşa'nın ölüm yıldönümü geçtiğimiz ay Türkiye'de anıldı. Paşa'nın devlet adamlığını ve yurtseverliğini öven konuşmalar yapıldı. İngiliz «diplomatı» Herbert'in zeki bakışı, bu devlet adamlığının ve yurtseverliğin Türkiye'de pek fazla açıklanmayan yanlarını sergiliyor.

Kolonyalizm konusuna geri dönecek olursak, Emmanuel'in anlattığı, özellikle Afrika üstüne yoğunlaşan kolonyalizm olgusuyla Türkiye arasında bağ kurmak ilk bakışta güç olabilir. Gerçekten de, arada pek çok önemli fark vardır. Osmanlı İmparatorluğu bir yarı-sömürge haline getirilmiş olsa bile, kendisi de uzun bir geçmişi olan bir imparatorluktu. Dolayısıyla dış dinamiğe karşı hatırı sayılır bir iç dinamiği, kendi içsel işleyiş mekanizması vardı. Bu bakımdan, kolonileştirilmiş Afrika ülkeleriyle Türkiye kıyaslanamaz.

Gelgelelim, değişik düzeylerde olmakla birlikte, belirli ortak yanlar da yok denemez. Türkiye tam bir koloni haline getirilmediği için, bir «beyaz-erli» zümre burada oluşmadı. Buna karşılık, bütün değerleriyle Avrupa'ya bağlı, etnik, dinî, kültürel özellikleriyle yerli halktan tamamen kopuk bir levanten kesim Türkiye'nin ekonomisine egemendi. Bir Damat Ferit Paşa'nın bu levanten kesimle ilişkileri ile, Emmanuel'in anlattığı Çombe ve «beyaz-erliler»in ilişkileri arasında azımsanmayacak benzerlikler vardır.

Anti-kolonyalizmin çıkış noktası «politik bağımsızlık»tır. Bu ise, temelde, sömürge ülkenin yerli burjuvazisinin politik programıdır. Yerli burjuvazi böylece, metropolle uydu arasında yer alan, daha çok ticaretle, ithalât ve ihracatla işini yürüten, gerçek anlamında «işbirlikçi» komprador burjuvaziyi tasfiye etmek ve işin başına geçmek ister. Komprador burjuvazi yerine yerli burjuvazinin gelmesi, anti-kolonyalist bir dönüşümü sağlar. Ama bu, anti-emperyalist boyutlara erişemez. Çünkü kurtuluş hareketinin öncüsü olan sınıf, burjuva sınıfı (hemen her zaman küçük-burjuvaziyle ittifak içinde); kurtuluş hareketinin başarısından sonra kurulan sistem ise kapitalizmdir.

Çağdaş dünyanın emperyalist sistemi içinde, ulusal bir kapitalizm yaşayamayacağı için, böylece iktidara gelen yerli burjuvazi de çok geçmeden emperyalist dünya sistemi içindeki yerini alır. Ancak bu, daha önceki düzen ölçüsünde bir bağımlılık getirmez. Sistem, bir bütün olarak, dışa bağımlıdır. Ama bu genel bağımlılık ilişkisi içinde zamana göre farklı tercihler yapılabilir. Burjuvazi bu konuda görece bir özerkliğe sahip olabilir. Hattâ, emperyalizm ülkede hâlâ klasik kolonyalizmin kalıpları içerisinde kavranıyor, öyle tanınıyorsa, bu görece özerklik halka gerçek bağımsızlığın kanıtı olarak sunulabilir. Oysa, kolonyalist çerçevenin işbirlikçi komprador burjuvazisinden beklenemeyecek tercih yeteneği, emperyalist sistem içinde mümkün olabilir (tabii, yeni tercihle reddedilen emperyalist ülke, buna engel olacak kadar güçlü değilse).

Kolonyalizm ve emperyalizm aşamalarında önemli bir etmen (faktör) de «feodalizm»dir. Kolonyalist dönemde, «beyaz yerliler», yani kolonlar olsun, «levanten» tipi egemen azınlıklar olsun, temelde ticarete dayanırlar. Ticaret, ancak belli ölçüde değiştirici bir etmendir. Dolayısıyla, kolonyalizmin kuruluşundan sonra yürütülen ticaret hernekadar ka-

pitalizm-öncesi değil, kapitalist ticaret olsa da, toplumun bütün yapısını dönüştürme gücü azdır. Bu nesnel zorunluğun yanı sıra, kolon veya levantenler de, öznel olarak, feodal yapıyı yıkmaktansa onunla ittifak kurmayı birçok bakımdan yararlı görürler. Sonuç olarak, kolonyalist sistemde kırsal kesim hernekadar pazara bağlı, yani dolaşım düzeyinde kapitalistleşmiş olsa da, üretimin kendisi açısından kapitalizm-öncesi yapının değişmesi süreci çok ağır yürür.

Anti-kolonyalist bir hareketin zafere ulaşması bu kesimi de etkiler. Özellikle ulaşım, tarıma elverişli bölgelerde feodal yapının yurkardan aşağıya, yani Prusya tipine yakın bir şekilde kapitalistleşmesi hızlanır. Kapitalist kesimle kapitalizm-öncesi kesimin bağlantıları alabildiğine giriftleşir ve sıklaşır. Tekelleşen kapitalistler, kırsal kesimde politik nüfuz sağlamak için bu iç içe yapıyı özellikle güçlendirirler.

Türkiye için Taner Timur'un getirdiği tez sağlıklı bir başlangıç noktası olabilir kanısındayız. Ama bu da henüz sadece bir başlangıç noktasıdır ve yeni araştırmalarla derinleştirilmesi gerekmektedir. ■

Emmanuel

A. Emmanuel 1911, Patras doğumlu Yunan asıllı bir iktisatçı. Öğrenimini Atina ve Paris'de tamamladıktan sonra, II. Dünya Savaşı sırasında katıldığı Yunan Ulusal Kurtuluş Cephesinde İngilizlere esir düştü. Savaş sonrası, özgürlüğünü yeniden kazanarak, bir süre Lumumba hareketinin ekonomik danışmanlığında ve Güney Afrika'da çeşitli görevlerde bulunduğu Afrika kıtasında kaldı. Halen Paris Üniversitesi'nde Ekonomi Politik öğretmektedir.

A. Emmanuel, dergimizde yer alan bu makalesinden önce, 1969'da Fransa'da yayımlanan ve son yıllarda büyük tartışmalara yol açan **L'échange inégal** (Eşitsiz Mübadele) adlı kitabı ile tanınıyor. Emperyalist sömürünün 'zengin' ülkelerle, 'yoksul' ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklandığını öne süren tez, hernekadar Marksist olma savında ise de —geleneksel Marksist anlamında değil, yeni bir yorum getiren Neo-marksist anlamında— eleştirilerde Neo-Ricardocu ve Keynesci olarak nitelendirilmekte. Bunun yanısıra, eseri, **Kapital'den** sonra Marksizme en büyük katkı olarak nitelendirenler de var.

A. Emmanuel'in tezine yöneltilen eleştirilerin odak noktası, emek - değer teorisinin yorumlanmasında. Emmanuel'in 'yoksul' ülkelerde ücret düzeyinin düşük oluşu nedeniyle bu ülkelerde belirli bir emek zamanında üretilen metanın, görece yüksek ücretli 'zengin' ülkelerde daha az emek zamanında üretilen meta karşılığında mübadelesi anlamındaki eşitsiz mübadele kavramının temelinde, Marx'ın **Kapital'de** açıkladığı emek - değer teorisinden çok farklı bir yorumu yatıyor. Dergimizin bundan sonraki sayılarında eleştirileri ile birlikte, genişçe yer vermeyi tasarladığımız bu görüşün, siyasal planda önemli stratejik uzantıları var. Bu noktada, **Eşitsiz Mübadele**, günümüzde uluslararası kapitalizmin temel çelişkisinin, gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasında olduğunu öne süren 'Üçüncü Dünyacılık' akımının yeni bir çeşitlemesi. Emmanuel'in durumunda buna ek olarak, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının sömürden pay alması sonucu, burjuvazi ile olan mücadelesinin gerilediği ve bu nedenle uluslararası düzeyde işçi sınıfı dayanışmasının nesnel temellerinin ortadan kalktığı öne sürülmekte.